

PJEVAČKI ZBOROVI U ISTRI 1943–1945. GODINE

mr Branislav Ostojić

UDK: 784.4:398 (497.5 Istra)

Kaštelir, Hrvatska

e-mail: ostojic.branislav@gmail.com *Kratko ili prethodno saopštenje*

Sažetak: Kapitulacijom Kraljevine Italije 1943. godine, u Istri započinje antifašistički pokret. Osnivaju se pjevačke grupe, zborovi i dramske skupine. Prva pjevačka grupa osnovana je krajem mjeseca prosinca 1943. godine u selu Račja Vas, tadašnji kotar Kras. Nakon nje, osnivaju se pjevačke grupe u Vrhu, Labinu i Pazinu, a u svibnju 1944. godine u Svetoj Nedjelji, na Labinštini, osniva se prvi partizanski zbor po imenu Otokar Keršovani. U isto vrijeme na stanciji Bembo, nedaleko Bala, osnovan je i prvi talijanski partizanski bataljon, a u selu Kožljak prvi talijanski pjevački zbor. Zborovi su svojim pjevanjem narodnih i stranih pjesama, zatim partizanskih i revolucionarnih pjesama popularizirali ciljeve NOB-e, razvijali patriotizam te povezivali nacionalnu i kulturnu baštinu s ciljevima NOB-e. Podaci istraživanja obuhvaćaju razvoj i djelatnost pjevačkih zborova u kojem su pomenuti imena voditelja, nastupi, te popis repertoara. Na osnovu navedenih metoda (istraživanje, analiza i sinteza, klasifikacija te komparacija), može se utvrditi da je pjevanje pjevačkih zborova bila zapažena, raznovrsna te rado prihvaćena od strane boraca i publike.

Ključne riječi: partizanski zborovi, NOB, pjesme, program.

Međunarodno-pravno Istra je u periodu 1918. do 1943. godine bila sastavni dio talijanskog teritorija, bez prava na materinsku riječ i kulturnu djelatnost. U gradovima i manjim centrima, veći dio trgovine i obrta, kompletna administracija i kulturni život bili su u talijanskim rukama, odnosno, pod njihovom upravom (Diminić, 1986).

Istra je 1941. godinu, odnosno početak Drugog svjetskog rata, dočekala u okviru Kraljevine Italije. Početkom Drugog svjetskog rata, a pogotovo nakon kapitulacije Kraljevine Italije (08. rujna 1943.) antifašistički pokret u Istri postaje masovan.

Za razliku od slovenskog, u hrvatskom dijelu Istre, od sredine 1942. pa do početka proljeća 1943. godine, nije bila organizirana niti jedna organizacija KPH. Tek sredinom mjeseca veljače 1943. godine u Istri su bila osnovana četiri mjesna Komiteta KPH i to Komitet za područje Pule, Pazina, Svetvičenta i Labina. Nešto kasnije se osnivaju Komiteti za ostala mjesta u Istri (Herman, 2011.) Od mjesnih Komiteta nastaju NOO, koji su bili prava istinska vlast uspostavljajući i kontrolirajući cjelokupan život u ondašnjim lokalnim zajednicama. Njihov rad je objedinjavao omladinski rad koji se odnosio i na kulturno umjetnički rad. Kroz kulturno umjetnički rad se stvarala i izvodila glazba koja je imala *posebno idejno-sadržajne značajke i osobine te njenu potrebnu društvenu ulogu i funkciju* (Tomašek, 2004: 118).

Bilo je to vrijeme stvaranja i izvođenja glazbe izvan tradicijskih utvrđenih okvira redovnog glazbenog života građanskog društva. Ta je glazba bila integralni dio kulturnih nastojanja u NOR-u. Da bi pjesme koje su se izvodile u to vrijeme ispunile svoju funkciju, djela te vrste morala su biti lako shvatljiva, izvodljiva i prihvatljiva, izvođačkih zahtjeva dostupnih i manje

razvijenim pjevačkim sastavima te prigodna za izvođenje i na otvorenim prostorima, kao što su to mitinzi i sličnim masovnim okupljanjima, odnosno skupovima. Bila je to uglavnom glazba za veći broj prisutnih, koja je mogla biti i svojevrsni oblik društvene kritike, mobilizirajući i pokretački faktor ondašnjeg pokreta. U danim okolnostima ta je glazba bila povezana s aktualnom stvarnošću, a osnovni motiv joj je bila borba, vjera u pobjedu i oslobođenje. Pjesme su u NOR-u bile nadograđivane i proširivane tradicijskim pjesmama, sadržajno prikladnim okolnostima, odnosno vojničkim, borbenim, revolucionarnim i sličnim pjesmama naših i stranih autora (Tomašek, 2004).

U početku rada kazališnih družina koje su u svojim sastavima imale osim glumaca i pjevače, bila je važna hrvatska i istarska riječ te narodna i partizanska pjesma. Programi sa kojim su kazališne družine nastupile bio je sastavljen od političkih govora, recitacija, skečeva, zbornih recitacija te zbornog pjevanja. Kazališne predstave te pjevanje narodnih i partizanskih pjesama popularizirale su ciljeve NOB-e, zatim razvijale patriotizam i povezivale nacionalnu i kulturnu baštinu s oslobodilačkom borbom i ciljevima NOB-e.

Glazba je imala posebno mjesto u životu boraca. *Mi imamo našu brigadnu glazbu, možda bi netko rekao: „čemu glazba, pa sad je rat!“*. *Da bilo je ratno doba, ali borci nisu neprestano u borbi. Mi ne možemo živjeti bez ikakve razonode i zabave. Naša glazba razveseljava borce, pružala im malo zabave, tako da zaborave na muke i napore koje gotovo svakodnevno podnose. Kada glazba zasniva, svakome je lakše, svako lakše korača* (Mataušić, 2004: 115). Gotovo svaka jedinica je imala svoju vokalnu skupinu ili pjevački zbor, a izvodile su se narodne i borbene pjesme, od kojih su mnoge nastale u ratu, često rađene po uzoru na marševe ruske revolucije i njihove balade.

Početak kulturno umjetničkog rada u Istri – osnivanje zborova

Dokumentacija o razvoju kulturno-umjetničke djelatnosti na području Istre za razdoblje do 9. rujna 1943. godine takoreći ne postoji. Tada započinje s osnivanjem partizanskih četa¹, početkom 1944. godine se formiraju bataljuni i brigade, a kao kruna uspjeha u razvoju istarske partizanske vojske bilo je osnivanje „43. istarske divizije“ (Krizman, 2018).

Borci koji su djelovali na području kulturno-umjetničkog rada, odnosno koji su glumili i pjevali, bili su dobrim dijelom neiskusni, a neki od njih su se po prvi put susretali s pjevanjem u slobodnom vremenu. Jer, kada je bila borba ili pokret, članovi pjevačkih i kazališnih grupa izvršavali su zadatke i obaveze svoje vojne jedinice. U toku svog slobodnog vremena su borci trebali učiti pjesme i to prvenstveno naše borbene i narodne. One su se trebale pjevati masovno i u početku jednoglasno. Među borcima se najviše njegovalo pjevanje, pogotovo ako se među njima našla i harmonika ili gitara. Takvo

¹ Manje pokretne vojne formacije, koje su brojale 20–30 boraca.

pjevanje, po mogućnosti uz sviranje, bilo je veoma potrebno, obzirom da su istarske partizanske jedinice boravile po selima pa su na taj način mogli direktno djelovati na narod. Tako je u dnevnom rasporedu boraca bilo određeno da se u večernjim satima, odnosno od 17.30 do 18.30 sati uče pjevati pjesme (Brozina, 1959).

Kulturno-umjetnički rad u novoosnovanim partizanskim jedinicama i slobodnim mjestima na području Istre, prema dostupnim podacima započinje 1943. godine osnivanjem prigodnih grupa omladinaca i omladinki, koje bi se u početku najčešće, nakon izvedenih priredbi i raspuštale. Započelo se na način da su se okupljali drugovi i drugarice koji su znali pjevati ili su imali smisla za to te su se započele osnivati pjevačke grupe. Potom se prišlo na uvježbavanje solo i zbornih recitacija. Spomenute grupe su se osnivale po potrebi, uglavnom povodom održavanja pojedinih svečanih prigoda te su kao takve imale lokalni značaj. Grupe se bile organizirane na brzinu, čiji članovi nisu imali nikakvog iskustva prilikom pjevanja ili glume, bili su stilski neujednačeni, a izvodili su program prema svojim skromnim mogućnostima.

Prva pjevačka grupa započela je s radom krajem mjeseca studenog i početkom prosinca 1943. godine, u selu Račja Vas, u tadašnjem kotaru Kras. Tamo je Pazinjanin Ivan Ferenčić-Nini, po zadatku Agip-propa Oblasnog komiteta KPH za Istru, upućen da osnuje kazališnu grupu i pjevački zbor. On je skupio grupu od deset do dvanaest omladinaca i omladinki, pa je uz pomoć Ružice Cerovac i Štefice Kopitar započeo sa radom, odnosno sa pjevanjem. Od instrumenata pjevačka grupa je imala jedan priručni harmonij te jednu malu knjižicu partizanskih pjesama. O početku rada pjevačke grupe rekao je sam autor: *Ja sam u Račjoj Vasi pronašao jedan ručni harmonij, te sam pomoću njega počeo uvježbavati prvi pjevački zbor, kojeg sam osnovao. Omladina Račje Vasi požrtvovano je radila i učila pjevati partizanske pjesme, kao i narodne. Radi talijansko-fašističke okupacije u Istri je bilo zabranjeno govoriti i pjevati na materinjem hrvatskom jeziku, pa je sluh kod omladine bio neizvježban i slabo razvijen* (DAPA-osobni fond A. Dobrile, 927/3, kutija 13). Pjevačka grupa se marljivo pripremala za svoj prvi nastup, koji je trebao biti 25. prosinca 1943. godine u zgradi bivšeg talijanskog doma. Grupa je uvježbala nekoliko partizanskih i narodnih pjesama. Narod im je svakodnevno dolazio i slušao ih dok su članovi pjevačke grupe vježbali. Iznenaadni dolazak neprijatelja (18. prosinac 1943.) prekinuo je vježbanje i morali su priredbu i svoj prvi nastup otkazati. Tada diletantska i pjevačka grupa prekidaju svoj rad, a njeni članovi odlaze u jedinice NOV.

Ponukan uspjehom prve pjevačke grupe, tadašnji njen osnivač, Ivan Ferenčić-Nini nedugo zatim, točnije sredinom mjeseca ožujka 1944. godine osniva drugu diletantsku i pjevačku grupu u Istri, u selu Vrh, na Bužeštini. Grupu je sačinjavalo pet, šest članova, koji su bili glumci ili pjevači, što je ovisilo o potrebama za nastup, a vodio ih je Zvonko Štefan. Po riječima voditelja, a ujedno i jednog od osnivača grupe Štefana doznajemo: *bio sam upućen u malo mjesto Vrh da pomognem u radu nekoj diletanskoj grupi koja je tek započela sa radom. Grupa je ubrzo imala uspjeha u svom radu* (Isto, str. 7). Nakon desetak dana rada grupa je u prepunoj učionici osnovne škole u

Vrhu, održala svoj prvi nastup, koji je bio sastavljen od partizanskih pjesama te recitacija. Nakon tog prvog uspješnog nastupa grupa je održala još nekoliko nastupa.

Nedugo nakon osnivanja spomenute grupe, odnosno 1. svibnja 1944. godine po uputama ZAVNOH-a započelo se na području kotara Labin s osnivanjem pjevačke grupe. Bilo je to u selu Sveta Nedjelja, a pjevačka grupa je u početku brojala osam članova. Tog dana su na satu političke nastave članovi družine i zbora donijeli odluku, da družina dobije ime po istarskom revolucionaru Otokaru Keršovaniju. Bilo je to skromno „krštenje“, ali volja članova grupe za rad, odnosno pjevanje bila je velika. U sumrak istog dana održana je prva priredba u selu Ripendi, koja je odlično uspjela. Program ove prve priredbe su sami članovi napisali i režirali. Ubrzo se pjevačka grupa proširila novim pjevačima, tako da je brojala njih 15. Time je bio završen proces osnivanja Prvog istarskog partizanskog kazališta i pjevačkog zbora Okružnog NOO Pazin. U vremenu od mjesec i pol dana, koliko je grupa postojala (01.05.–15.06.1944.) održala je 11 priredbi, u kojima je prisustvovalo oko 1800 gledalaca. Svojim nastupima družina je odigrala izuzetno značajnu ulogu u širenju istine o NOP-u, zatim podizanju općeg prosvjetnog nivoa stanovništva te stvaranju borbenog morala kako kod boraca, tako i među stanovništvom Labinštine. Prema dostupnoj dokumentaciji članovi družine, odnosno pjevačkog zbora nastupili su na Labinštini, Pazinštini te u Rijeci, odnosno u selima: Ripenda, Marići, Čepić, Kostrčani, Zankovići, Orič, Mantovani, Milotski Breg, Gračanski Katun, Sutivanac, Sušnjevica, Kožljak, Garići, Sveti Martin, Sveta Katarina, Sveti Lovreč te u selu Sveta Nedjelja. Tadašnji tjednik Glas Istre donosi članak: *zatim je nastupila glumačka družina. Došli su nam kroz umjetnost prikazati junačku borbu naše zemlje. Crnooka lica, izbočenih jagodica, dizala je svoj glas u pjesmi „Požar“.* Po svim obližnjim brežuljcima gorili su krijesovi, a oko njih je omladina pjevala i plesala Titovo kolo. Pala je već noć kada je narodni zbor završen. Narod se razilazi, a pjesma se još orila, pjesma naše borbe, slobode i ustanka (Glas Istre, br. 25. 12.10.1944. str. 5).

Sa Prve oblasne konferencije AFŽ-a za Istru, koja je održana u Rašporu na Krasu postoji napis: *nakon ručka održana je priredba na kojoj je pjevački zbor otpjevao Hej Slaveni, Lijepa naša domovina, Krasna zemljo, Poljuško polje, Naprijed braćo partizani, a završio je uz pjesmu Druže Tito mi ti se kunemo te narodnim veseljem* (Zlatić, 1976: 13).

Iz arhivskog materijala, koji nam je bio dostupan nije se moglo utvrditi da li je družina i pjevački zbor još negdje nastupao. Zbog ratnih zbivanja i nemogućnosti rada, pjevačka grupa se u drugoj polovici mjeseca lipnja rasformirala, dok su se pojedini članovi iste učlanili u Okružnu kazališnu družinu i pjevački zbor za okrug Buzet. (DAPA, Razvoj kulturno-umjetničke djelatnosti Labin 1944/45, kutija 927/3, str. 13–16)

Od postojeće kazališne družine, NOO za Pazin 15. lipnja 1944. godine osnivaju se dvije družine i to: Kazališna družina Otokar Keršovani za Istru na čelu s upravnikom Aleksandrom Tuhtan te Kazališna družina za Pazin kojoj je upravnik bio Čedo Variola (Mandić, 2003). Obadvije kazališne družine su na

svojim programima imale himne, svečane i narodne pjesme te prigodne recitacije i skečeve.

Početkom 1944. godine ZAVNOH šalje svim Oblasnim Narodnim Odborima za Istru dopis sa uputama u vezi organiziranja propagandne službe. U dopisu se naglašava da svaki NOO treba osnovati svoju kazališnu družinu i po mogućnosti osnovati pjevački zbor. Na osnovu dopisa, krajem mjeseca travnja 1944. godine NOO za Pazin u selu Katun osniva kazališnu družinu te pjevački zbor (vidi sliku 1). Za upravnika družine izabran je Miljenko Paravić, političkog komesara Franjo Maurić, dok je vođenje pjevačkog zbora povjereno Zvonku Štefanu. Ubrzo nakon osnivanja, 26. travnja, kazališna družina, čiji su članovi ujedno bili i članovi pjevačkog zbora, a koja je brojala 11 članova, započela je s uvježbavanjem programa. (Mandić, 2003)

Slika 1

Pjevački zbor u Katunu, 1944. godina

Da se kazališna grupa i pjevački zbor NOO za Istru pripremala za nastupe, čitamo iz dopisa koji je partizanski komesar Ante Dobrile uputio Propagandnom odsjeku, u kojem čitamo: *stare pjesme sve smo obradili i ide nam polako. Naročito „Krasna zemljo Istro mila“ pjevamo lijepo kao i druge. Što se tiče nas svirača, imamo dosta plesnih komada za harmoniku i trombu, kao i borbenih pjesama. Čim bi dobili bubanj i saksofon, pitanje glazbe bi bilo donekle riješeno. Pjevat ćemo i zagorsku pjesmu „Hvala“ od L. Paljetka (DAPA, osobni fond A. Dobrile, 1944. god, 927/3, kutija 13, str. 35).*

Da je u partizanskim jedinicama bilo više kadrova, uspjeh kulturno-umjetničke djelatnosti među Istranima bio bi zasigurno i veći. S tim ciljem, u selu Kožljak (kotar Labin), 15., 16. i 17. 08. 1944. godine, održana je oblasna konferencija kulturno-umjetničkog odsjeka i kulturnih radnika Istre. *To je bila istovremeno i 1. Konferencija te vrste u čitavoj Hrvatskoj. Ona je imala jak poticaj na razvoj cjelokupnog kulturno-umjetničkog rada, koji se mogao vršiti u tadašnjim okolnostima okupacije. Referati izneseni služili su kao opširnija*

uputstva za organizaciju kulturno-umjetničkog rada. *Umjetnički program na konferenciji izveli su kazališne družine Otokar Keršovani NOO Buzet, Pazin i Labin, koje su u svom sastavu imale i pjevačke zborove te družina Talijanske nacionalne manjine.* (DAPA, osobni fond A. Dobrile, 1944. god, 927/3, kutija 13, str. 9) Na konferenciji su date i upute te popis narodnih, partizanskih i revolucionarnih pjesama, koje bi, po mogućnosti, trebali izvoditi pjevačke grupe i zborovi. Popis pjesama bio je notno i tekstualno napisan u maloј priručnoj knjižici pod nazivom „Partizanske pjesme“.

Nakon održane konferencije voditelji pjevačkih grupa i zborova dobili su potrebne upute s pjesmama koje su započeli, a neki samo nastavili, sa uvježbavanjem istih.

Nadalje, slijedi dopis kulturno-umjetničkog odsjeka Propagandne oblasti za Istru, odnosno dokument br. 108, koji je poslan iz Raklja, 10. rujna 1944. godine, a upućen je Štabu II puljskog partizanskog odreda Operativnog štaba za Istru u kojem piše: *Dragi drugovi danas smo primili dopis od Agitpropa Obl. Kom. K.P.H. za Istru u kojem nam javljaju da se u II četi I bataljona vašeg odreda nalazi drug Nelo Milutić iz Pule, rođen, godine 1927., koji je hitno morao napustiti kuću. Drugovi u dopisu nam javljaju da je drug izvrstan harmonikaš koji bi nama bio potreban te ujedno da istog najhitnije zatražimo. U vezi tog dopisa molimo Vas da gore imenovanog druga uputite k nama, jer nam je neophodno potreban kao dobar svirač, koji će najviše doprinijeti u današnjoj borbi na ovom polju rada koga bude imao u našim družinama* (Dobrila, 1981: 168). Ondašnji omladinac, Nelo Milotti, koji je kasnije promijenio prezime u izvornom obliku, odnosno u Milotti, skladao je tada skladbu u početku za muški, a kasnije je aranžirao za mješoviti zbor, uz pratnju harmonike pod nazivom *Marš Istarske brigade*, na tekst Slavka Kolara. Zborna skladba je rado prihvaćena i kao takva se već dugi niz godina izvodi, sve do današnjih dana. Na taj način je Prva istarska brigada Vladimir Gortan dobila svoju brigadnu himnu.

U izvještaju prve partizanske brigade nalazimo napis da su po svim jedinicama organizirani pjevački zborovi. *Najbolji pjevački zbor ima Četvrti talijanski bataljun „Pino Budičin“. Zborove sada reorganiziramo, na taj način da svi borci sudjeluju u pjevanju naših borbenih pjesama. Najbolji pjevači, njih pet do šest, najprije nauče dobro pjevati pjesmu, a kada nauče prenašaju tu pjesmu na ostale borce, te se već tada pojavljuje masovno pjevanje u kojem sudjeluju svi borci. Od najboljih četnih pjevača, organizirat će se dobri bataljunski pjevački zbor, a zatim i brigadni zbor. Ti bi zborovi služili na priredbama i raznim nastupima. Inače ti zborovi imaju zadatak da šire našu pjesmu* (Tumpić, 1975: 591). Imamo napis da je pjevački zbor Treće brigade 43. Ist. divizije ...održao 29. listopada 1944. godine miting u Lokvama (Gorski Kotar), na kojem su izveli „Krasna zemljo“, zatim pjesme „Mi smo pa Istrani“ i „Oj sokole“. Po završetku programa organiziran je zajednički ples. Drugi miting održan je 8. studenog 1944. godine uvečer, kao proslavu 27 godišnjice Velike oktobarske revolucije na kojem su programu izveli pjesme „Hej Slaveni“, „Krasna zemljo“ te „Bandiera rossa“ (Tumpić, 1975: 601).

Slijedi napis koji piše o nastupu zborova koji se održao na proljeće 1944. godine: *nakon svečanog govora pjevali su zborovi i to zbor talijanskog bataljuna, a zatim hrvatski zbor. Pjesma se razlijevala, a zvukovi su se gubili negdje u daljini. Po završenom mitingu, bataljuni su se povukli na svoje položaje. U daljini su se još uvijek čule pjesme „Marširat će naša četa prema slobodi“, a talijanska „Avanti popolo“.* (Lenac-Širola-Antić, 1954: 111).

Zbog čestih i gotovo svakodnevnih neprijateljskih ofanziva po cijelom području Istre, kazališna družina nakon nastupa 8. studenog, kojeg je održala u Brešnici prelazi na oslobođeno područje Gorskog Kotara gdje nastavlja s radom. Prema pisanju Glasa Istre uočljivo je da u sedam mjeseci teškog ali uspješnog rada kazališne družine i pjevačkog zbora na nastupima je prisustvovalo preko 40 hiljada Istrana koji su radosno pljeskali svojoj prvoj kazališnoj družini. Kasnije je zbog neprijateljske ofanzive kazališna družina prešla u Gorski Kotar, gdje je uspješno nastupala. Svaki nastup, bilo u Delnicama, zatim u Lokvama, Vrbovskom, Skradu...započinjala je pjesmom „Mi smo pak Istrani“. *Prisutni borci su neobično dirnuti kad slušaju istarske pjesme, kad vide stari ples „balun“.* (Glas Istre, br. 29, 14.01.1944, str. 5).

U okviru završnih operacija IV armije, družina se prebacuje u Crikvenicu te na otoke Rab, Cres i Mali Lošinj. U Istru se kazališna družina i pjevački zbor vraćaju 4. svibnja gdje započinju nastupe u Labinu, Raši i Marčani.

Da su pjevački zborovi pjevali i druge pjesme govori nam i podatak da su u jesen 1944. godine u Svetom Martinu, na Labinštini pjevali misu na hrvatskom jeziku. U to vrijeme je tamo djelovala pjevačka družina Otokar Keršovani u kojoj je bilo nekoliko vrsnih pjevača. *Oni su pjevali vrlo profesionalno. Počeli su oni kantati, počela je naša pjevana misa, pjevala je zapravo cijela crkva. Znao kako je bilo, poslije 25 lit kad se čuje „Zdravo djevo, kraljice Hrvata“, kad se čuje hrvatska besida, a oni pjevaju* (Dukovski, 2001: 60).

O istom događaju, odnosno pjevanju u crkvi donosi nam naredni napis: *počela je misa. Dogovorili smo se kada da se počne pjevati i da prestanu, kad pop digne kalež, a onda da opet pjevaju. Počeli su ovi naši kantati, pjevala je zapravo cijela crkva* (Juričić, 1989: 220).

Prema sjećanju Ane Markežić pjevale su se u brigadi i slovenske pjesme: *Sjećam se da sam ga često puta zatekla kako pjeva, a znao je pjevati pjesme „Sloboda je že tu pri nas“, „Slovenska zastava je naša in bo“.* Pjevao je Atilio Štokovac (Markežić, 2016: 236).

Također, prema pisanju tjednika Glasa Istre, na dan Svih Svetih u Mošćenicama naša kazališna družina *O. Keršovani na mošćeničkom groblju odala je pomen našim žrtvama, otpjeva je posmrtni marš „Počivajte mirno“* (Glas Istre, br. 27, 20.11.1944., str. 6).

U Pazinu je na trgu 9. svibnja održan veliki zbor građana. Vojska je podigla tribinu na sredini trga, *već u ranu zoru hrlilo je prema Pazinu na tisuće i tisuće ljudi svih dobi sa svirkom i pjesmom iz svih mjesta srednje Istre. Na kraju veličanstvenog zbora nastupio je pjevački zbor družine Otokar Keršovani koji je izveo splet partizanskih pjesama, koje je razdragani narod s oduševljenjem slušao i pjevao zajedno sa njima* (Vlahov, 1978: 220).

Nakon oslobođenja, 13. maja 1945. godine je u pulskoj Areni održana velika proslava, na kojoj je prisustvovalo oko 30000 ljudi iz cijele Istre, na kojem su nastupili združeni zborovi iz Pule, Labina i Rovinja koji su pjevali osim himni i borbene pjesme, *nakon govora održan je kulturno umjetnički program, a omladinski pjevački zbor otpjevao je borbene pjesme Uz Staljina i Tita, Ruko žuljevita, Mi rušimo staro za sva vremena* (Buršić, 2011: 366).

Kulturno-umjetnički rad je nakon oslobođenja, 1945. godine nastavila Kazališna družina Oblasnog NOO-a za Istru Otokar Keršovani pojačana sedmoricom novodošlih profesionalaca iz Zagreba. Družina je *tada* postavljena na profesionalnoj osnovi i sustavno je osposobljavala nove članove. Brojala je 27 članova, zajedno s tehničkim osobljem, a program je bio mješovit: drama, komedija, pjevanje zborni i solo te balet (Krizman, 2018: 351).

Osnivanje talijanskog pjevačkog zbora

Talijanski partizanski bataljon *Pino Budičin* osnovan je 4. travnja 1944. godine na stanciji Bembo, nedaleko Bala. Bataljon je bio u sastavu Drugog pulskog odreda, a formiran je od Prve, Druge i Treće talijanske čete Prvog istarskog partizanskog bataljona. Spomenuti bataljon su uglavnom sačinjavali borci, pripadnici talijanske nacionalne manjine, koji su živjeli na području Istre, a jedan manji broj boraca je došao iz Italije (Brozina-Slovan, 1947).

Nekoliko mjeseci nakon osnivanja talijanskog bataljona, grupa partizana išla je iz pravca Rijeke prema Rovinju. Prolazeći kroz mjesto Katun, na Pazinštini, vođa grupe, tadašnji brigadir, *Vladimir Švalba-Vid*, predložio je ostalim članovima grupe, da se pri bataljonu osnuje talijanska kazališna družina. U grupi je bilo devet članova, pripadnika talijanske manjine iz Rovinja te dva člana iz Rijeke. Tako se par dana nakon prijedloga, odnosno 14. kolovoza 1944. godine u zgradi nekadašnje osnovne škole u Kožljaku prišlo osnivanju talijanske kazališne družine. Na osnivačkom sastanku kazališne družine, za komesara družine bio je izabran Serafino-Johan Lenaz, a za ekonoma Constantino Ferri (oboje iz Rijeke). U sklopu družine osniva se i muški pjevački zbor, kojeg su nazvali, po imenu tadašnjeg poznatog partizana, Pina Budičin, dok je za dirigenta, a ujedno i upravnika družine izabran Marco Garbin. Odmah po osnivanju pjevačkog zbora prišlo se biranju repertoara, koji je bio sastavljen samo od pjesama pisanih na talijanskom jeziku. Ubrzo se započelo sa uvježbavanjem programa, kojeg su članovi planirali održati na Prvoj konferenciji kulturnih radnika Istre.

Kazališna družina i muški pjevački zbor su prema zamisli trebali djelovati na području bivših kotara Rovinja i Pule. Budući da na spomenutim područjima nisu postojali uvjeti za rad, prije svega zbog čestih neprijateljskih napada, kazališna družina se raspala. Tako da je opstao samo muški pjevački zbor.

Partizanske pjesme

Za vrijeme NOB-e glazba je krenula od pučkog glazbenog folklornog stvaralaštva, da bi se s vremenom nadopunjavala prikladnim ostvarenjima umjetničke glazbe. Partizanske narodne pjesme, a uz njih i narodni plesovi sadržajno su pratili ratna zbivanja.

Oblikovno u njima su prevladavale pjesme s više kitica obično od stihova pjevanih na kratak napjev. Znatno dio pjesama je izvođen na jedan isti napjev, stvarajući na taj način više inačica jednog napjeva uvjetovanih prilagođavanjem sadržajnoj raznolikosti pjevačkih stihova (Tomašek, 2004: 118).

Partizanska pjesma sinteza je narodne pjesme i revolucionarnih pjesama našeg naroda, ali isto tako i ruskog, francuskog, španjolskog i talijanskog naroda te autorske inspiracije. Iako je većina autora spomenutih pjesama bila glazbeno obrazovana, mnogi od njih su zaboravljeni te su one na taj način postale prave narodne pjesme. U tim pjesmama se narod zove na oružani ustanak (kao na primjer *Po šumama i gorama, Budi se istok i zapad*), pjeva o Titu (*Druže Tito, ide Tito preko Romanije*), slavi borbu protiv okupatora (*Mlada partizanka, Hej tovariš*), veličaju heroji (*Komandant Sava, Pjesma o Loli Ribaru*), slavi partija (*Stijeg partije, Kompartiji*), voli domovina (*Volimo Goricu, Dalmaciju zemlju mila, U Istri se zastava*), prikazuje se jedinstvo naroda (*Sa Ovčara i Kablara, Omladinka Mara*), žali za poginulim borcima (*Konjuh planinom, Na Kordunu grob do groba*) te se pleše kolo (*Kozaračko kolo, Kolo druga Tita*). (Mislej, 1987: 8)

Pjesme su se usmeno prenosile, u kojima su partizani opjevali događaje i prenosili poruke, a koje su se glazbeno mogle bazirati na najrazličitijim predlošcima, od lokalno-folklornih preko preuzetih stranih pjesama, pa sve do melodija popularnih šlagera. Dio repertoara koji je nastajao za vrijeme rata bile su i autorske pjesme kompozitora koji su sudjelovali u borbi i koje su uvježbavali i izvodili partizanski zborovi. Na repertoaru zborova nalazile su se pjesme koje su glazbeno-stilski bile ujednačene, često himničkog ili karaktera koračnice, pa time razumljive i izvedive širem krugu ljudi i prigodne za prenošenje revolucionarnih ideja. Te su pjesme bile svakodnevni pratilac narodnooslobodilačke borbe: u koloni kod umornih boraca, među ranjenicima, nakon uspješno završenih zadataka, uz partizansku vatru, ublažavale su patnje, ulijevale hrabrost, bile su obećanje score pobjede te najava boljeg života u željenoj slobodi. Prvenstveno su to bile partizanske pjesme s borbenom tematikom, zatim narodne pjesme bilo istarske ili pjesme ostalih krajeva tadašnje države. Na taj način se povezivao borbeni duh, a putem narodnih pjesama bi se upoznavao jedan kraj domovine s drugim.

Prilikom izvođenja pjesama nije bilo takozvane „šablone“, obzirom da je kod svakog nastupa trebalo motriti prisutne gledaoce i zapažati osebnost, pronalaziti tipično u karakterima i primjenjivati to u praksi, odnosno na pozornici. Često puta bi se prilikom pjevanja pjesama pridruživala i prisutna publika, tako da se ona na jedan način pretvarala u učesnike programa (Mandić, 2003).

Pjesme su s vremenom postale jedan od važnih kulturnih čimbenika svakodnevnice na bojištima i oslobođenim područjima, stvarana je i izvođena kad god i gdje su god te okolnosti zahtijevale i omogućavale. Najčešće se pjevalo uz harmonike ili gitare. Glazba, a samim tim i pjesma je postala jedan od važnih čimbenika kulturnih nastojanja na svim vidovima kulturne djelatnosti.

Poslije pobjede, odnosno nakon završetka Drugog svjetskog rata te pjesme su nastavile da žive, odnosno izvodile su se, prenoseći duh i slavu narodnooslobodilačke borbe osobito na mlađe generacije. Do danas je zabilježeno preko dvadeset tisuća revolucionarnih i borbenih pjesama, kao i pjesama obnove i izgradnje (Mislej, 1987: 7).

Pomanjkanje notnog materijala bio je veliki problem u radu pjevačkih zborova i odabiru njihovog repertoara. To se naročito odnosilo na lakše pjesme koje su se pjevale u dva ili više glasova. Da bi se donekle riješio nedostatak notnog materijala, u Rijeci je osnovan takozvani „muzički savjet“ za područje Istre i Rijeke, koji je imao zadatak da svim pjevačkim zborovima pruži pomoć u istom. Prema prijedlogu „muzičkog savjeta“ potrebno bi bilo započeti i sa radom na učenju teorije glazbe i nota. Osim notnog materijala bio je i problem oko pronalaska stručnih voditelja pjevačkih zborova. Da bi se to donekle ublažilo, kulturno-umjetnički odsjek Oblasnog NOO-a za Istru, planirao je organizirati tečaj za zborovođe, u vremenu od 1. do 15. rujna 1944. godine, kojeg je trebao voditi profesor Hinko Singer. Na tečaj je bilo pristiglo 60 prijava (što za zborovođe, što za voditelje kazališnih družina), od kojih su za zborovođe trebali biti iz redova učitelja, poznavati note, kako bi onda mogli koristiti pjesmarice te po mogućnosti svirati neki instrument. Međutim, planirani tečaj nije na žalost realiziran zbog iznenadnog dolaska neprijatelja na to područje.

Nastupi pjevačkih zborova

Uslijed čestog kretanja neprijatelja širom Istre, nastupi pjevačkih zborova i kazališnih grupa morali su se održavati na improviziranim pozornicama, podignutim tek nešto iznad nivoa zemlje. Najčešće su bile napravljene od balvana, dasaka, granja i kamenja. Kulise, na i iza pozornice uvijek su bile improvizirane, a najčešće su bile napravljene od šatorskih krila, padobrana, deka, plahti kao i zastava. Rasvjetu su u prirodi sačinjavale karbitne lampe te upaljena drvca u izdubljenim tikvama, krumpirima ili repama napunjena lojem. Garderoba u kojima su članovi zborova nastupali bila je uglavnom sastavljena od uniformi. Na nastupima u čvrstim objektima, kao što su škole, domovi kulture, općine te razne dvorane, bilo je daleko lakše organizirati nastupe, prije svega zbog korištenja električne energije.

Prema dostupnim dokumentima Državnog arhiva Pazin (DAPA), Pokrajinskog arhiva Primorske Koper, gradskih muzeja širom Istre, Pokrajinskog muzeja Koper te literature, pokušali smo navesti sve nastupe članova pjevačkih zborova. Za pretpostaviti je da je nastupa bilo i više, ali

mnogi od njih nisu ostali zabilježeni, tako da se o njima gotovo ništa ne zna ili su ostali zaboravljeni.

U nastavku slijedi popis nastupa po datumima, mjestima održavanja, u povodu kojih manifestacija su održavani, a za pojedine nastupe, za koje su pronađeni podaci, naveden je i broj prisutnih posjetilaca.

- ožujak, 1944. - Vrh, nastup u učionici osnovne škole, zbor grupe iz Vrha,
- ožujak, 1944. - Učka, svečani miting, zbor talijanskog bataljona,
- ožujak, 1944. - Sveti Martin i Sutivanac,
- 27.03.1944. - Trstenik, Prva oblasna konferencija USAOH-a za Kras, zbor grupe Vrh,
- 01.04.1944. - Učka, oblasna konferencija USAOH-a za Istru, zbor O. Keršovani,
- 01.05.1944. - Knapići, proslava 1. svibnja, (65 gledalaca),
- 11.05.1944. - Marići, Kotarska konferencija AFŽ-a za Labin (gledalaca 500),
- 13.05.1944. - Čepić, Kotarska konferencija AFŽ-a za Labin, (gledalaca 120),
- 14.05.1944. - Kostrčani (kotar Čepić), Kotarska konferencija AFŽ-a za Labin, (60 gledalaca),
- 19.05.1944. - Zankovići (kotar Čepić), Kotarska konferencija AFŽ-a, (80 gledalaca),
- 24.05.1944. - Orič (kotar Pazin), Kotarska konferencija AFŽ-a za Pazin, (150 gledalaca),
- 27.05.1944. - Mantovani (kotar Pazin), miting, (130 gledalaca),
- 01.06.1944. - Milotski Breg (kotar Pazin), miting, (180 gledalaca),
- 02.06.1944. - Gračanski Katun (kotar Pazin), miting, (70 gledalaca),
- 04.06.1944. - Šušnjevec, miting, (100 gledalaca),
- 06.06.1944. - Kožljak (kotar Čepić), miting, (80 gledalaca),
- 12.06.1944. - Kožljak (kotar Čepić), program za članove II istarske brigade
- 13.06.1944. - Garići (kotar Kastav), miting, (170 gledalaca),
- 16.06.1944. - Sv. Katarina (kotar Labin), miting, (160 gledalaca),
- 18.06.1944. - Kožljak (kotar Čepić), miting
- 19.06.1944. - Čepić, miting
- 23.06.1944. - Sveti Lovreč (kotar Labin), miting, (400 gledalaca),
- 25.06.1944. - Trstenik, prva omladinska oblasna konferencija za Kras,
- 26.06.1944. - Čepić, miting,
- 28.06.1944. - Labin, Kotarska konferencija za Labin, (800 gledalaca),
- 29.06.1944. - Sveta Nedjelja (kotar Labin), zbor mještana, (450 gledalaca),
- 30.06.1944. - Sveti Martin (kotar Labin), osnivanje radnog bataljona, (200 gledalaca),
- 05.07.1944. - Kožljak, miting,
- 07.07.1944. - Labin, Kotarska konferencija,

- 08.07.1944. - Brest, miting,
- 10.07.1944. - Planik, zbor mještana,
- 12.07.1944. - Račja Vas, zbor mještana,
- 15.07.1944. - Buzet, narodni zbor,
- 19.07.1944. - Trstenik, miting,
- 22.-23.07.1944. - Rašpor, šuma, oblasna konferencija AFŽ-a za Istru,
- 25.07.1944. - Raša, miting,
- 28.07.1944. - Rašpor, miting,
- 13.08.1944. - Šumber, narodni zbor,
- 20.08.1944. - Sveta Katarina, miting,
- 21.08.1944. - Rudani, miting,
- 22.08.1944. - Jurić Kal, narodni zbor,
- 23.08.1944. - Prnjani, narodni zbor,
- 24.08.1944. - Bašići (kotar Labin), narodni zbor,
- 25.08.1944. - Pazin, narodni zbor,
- 01.09.1944. - Mošćenice,
- 08.09.1944. - Jurdani, osnivanje pulskog kazališta ,
- 09.09.1944. - Labin, narodni zbor, početak u 16.00 sati,
- 15.09.1944. - Sveti Martin, crkva, misa,
- 02.10.1944. - Mantovani (kotar Pazin), miting,
- 02.11.1944. - Mošćenice, groblje,
- 08.11.1944. - Brešnica narodni zbor,
- 10.11.1944. - Brgudac, partijsko savjetovanje za Istru, zbor O. Keršovani iz Buzeta.

Nakon tog datuma zbor i kazališna družina premješta se na područje Gorskog Kotara, gdje je nastupala do aprila 1945. godine u mjestima: Delnice, Lokve, Vrbovsko, Ravna Gora, Brod na Kupu, Srpske Moravice, Kuželj, Donje i Gornje Hajdine, Lukovdol, Severin, Pribanjci, Zalikovo, Vivodin, Lović, Vinci, Orškovac, Metlika, Grodac, Črnomelj, Dobra i Ogulin, a u maju iste godine zbor i kazališna družina dolaze u Crikvenicu te na otoke Rab, Cres i Mali Lošinj.

- 29.04.1945. - Poreč, miting povodom oslobođenja grada, zbor O. Keršovani iz Pazina,
- 30.04.1945. - Rovinj, miting povodom oslobođenja grada, talijanski zbor M. Garbin,
- 01.05.1945. - Buje, trg, miting povodom oslobođenja grada, zbor O. Keršovani iz Pazina,
- 03.05.1945. - Umag, miting povodom oslobođenja grada, trg, zbor O. Keršovani iz Pazina,
- 04.05.1945. - Labin, miting povodom oslobođenja grada, zbor O. Keršovani iz Pazina,
- 05.05.1945. - Raša, miting povodom oslobođenja, zbor O. Keršovani iz Pazina,

- 06.05.1945. - Marčana, miting povodom oslobođenja, zbor O. Keršovani iz Pazina,
- 08.05.1945. - Buzet, miting povodom oslobođenja, zbor iz Pazina te mjesne lokalne skupine,
- 09.05.1945. - Pazin, miting povodom oslobođenja, zbor iz Pazina te mjesne lokalne skupine,
- 13.05.1945. - Pula, Arena, svečani zbor povodom oslobođenja, zborovi iz Pule, Labina i Istre,
- 17.05.1945. - Pula, trg, narodni zbor, svi zborovi,
- 22.05.1945 - Poreč, trg, narodni zbor, zborovi iz Pazina, Labina i Poreča,
- 31.05.1945. - Pula, trg, svečani zbor.

Uz datume i mjesta nastupa zborova, važno je napomenuti da se programi sa popisom pjesama i brojem prisutnih gledalaca za poneke od nastupa nalaze u Državnom arhivu Pazin (DAPA), osobni fond A. Dobrile - 927, kutije 1–27.

Repertoar pjevačkih zborova

Glazbeni repertoar pjevačkih zborova sačinjavale su pjesme koje su glazbeno stilski bile ujednačene, često himničkog karaktera ili karaktera koračnica, pa su time bile razumljivije, prihvatljivije i izvedivije širem krugu ljudi te prigodne za prenošenje revolucionarnih ideja. Bile su to partizanske pjesme, zatim domaće i strane narodne pjesme i plesovi, revolucionarne, koračnice, te talijanske, ruske i slovenske antifašističke pjesme, kao i glazbena djela koja su nastala u toku NOB-e. Izbor pjesama, prije svega, ovisio je o sposobnosti pjevačkog zbora, svrsi i cilju nastupa te prisutnoj publici za koju je zbor nastupao. Snažno izvedene partizanske pjesme kao i narodne pjesme, bodrile su i poticale narod da ustraje u svom otporu protiv neprijatelja. Svaki nastup zbora značio je doprinos objašnjavanju ciljeva NOP-a i novi doprinos razvoju i ostvarenju ciljeva NOB-e te revolucije.

U nastavku je naveden popis repertoara kojeg su prema nađenim dokumentima izvodili članovi pjevačkih zborova na nastupima širom Istre u vremenu od 1943. do 1945. godine.

Hrvatske i srbijanske pjesme:

Hej Slaveni, Lijepa naša domovino, Krasna zemljo Istro mila, Marš 1. Istarske brigade, Drugarska se pjesma ori, Naprijed, Pjesma o Istri, Lijepa li je naša Istra, Sliku mile Istre naše, Mitrovčanka, Naša partizanka, Druže Tito mi ti se kunemo, Požar, Posmrtni marš, Mi smo proleter, Mi smo zidari, Po šumama i gorama, Naprijed braćo partizani, Pjesma radu, Crvena zvijezda, Druže, Druže pođi doma, Bilećanka, Oj Mosore Mosore, Kud narodna vojska prođe, Partizanski marš, Splavi na Drini, Sa naših polja, Titov marš, Svi na front, Majka pravoslavna, Pogledajmo braćo mila, Prvi maj, Krntijaši, Dolazi Crvena armija, Omladinska, Uz Staljina i Tita, Oj sokole, Marjane Marjane, Mi rušimo

staro za sva vremena, Mi smo pak Istrani, Dunja, Ruko žuljevita, Zaspal Pave, Što nam radi dido, Kostreno, Hvala te Mati i sin.

Talijanske pjesme:

All combattente, Bandiera rossa, Armata rossa, Avanti compagni, Inno dei partigiani, Per montagne, Mamma te saluto, Rimpianto, La vecchia batana, Avanti poplo, Marinerska i Gondola.

Ruske pjesme:

Poljuško polje, Vintovčanka, Pjesma o Volgi, U boj za roдинu i Čapajevka.

Slovenske pjesme:

Hej tovariš, Po bridih, Sloboda je že tu pri nas te Slovenska zastava je naša in bo.

Francuska pjesma: *Internacionala.*

Pretpostavlja se da su se pjevale još i druge partizanske kao i narodne pjesme, ali o njima nema dostupnih podataka, tako da nisu uvrštene u navedeni zborni repertoar.

Zaključak

Tokom NOB-e na području Istre razvijao se kulturno-prosvjetni rad čiji su sudionici bili u prvom redu borci, koji su se osim s oružjem borili i sa svojim kulturnim stvaralaštvom. Njihov rad, odnosno pjevanje i sviranje je bio lijek protiv umora i malodušnosti te snažno sredstvo propagande i širenja poruka o ciljevima NOB-e. Osim toga, pjevači, instrumentalisti i zborovi su svojim nastupima na vojnim vježbama, sastancima, mitinzima te raznim svečanostima odigrali značajnu ulogu u širenju istine o NOP-u, podizanju općeg prosvjetnog nivoa stanovništva, razvoju kolektivnog duha i staranju borbenog morala, kako kod boraca, tako i u samom narodu.

Sadržaj ovog rada predstavlja doprinos proučavanju kulturnog rada u vremenu 1943–1945. godine na području Istre. Rad se temelji na materijalima iz arhivske građe te će zanimati povjesničare koji se bave ovom tematikom. Namijenjen je široj javnosti, istraživačima, školama te KUD-ovima, a odnosi se i na povijest NOP-a, koji je sastavni dio naše suvremene nacionalne povijesti.

Stoga na sadašnjim generacijama leži historijska odgovornost za kontinuitet i izgradnju boljeg života, a toga ne bi bilo bez njegovanja, uz ostalo i slavni tradicija NOR-a te mnogih domaćih i stranih narodnih, partizanskih, revolucionarnih i domoljubnih te pjesama otpora.

Korištena literatura

- Balota, Mate. (2005). *Puna je Pula*. Pula: Amfora press.
 Brozina-Slovan, Ivan. (1959). *Put Prve istarske brigade „Vladimir Gortan“*. Pula: Otakar Keršovani.

- Buršić, Herman. (2011). *Od ropstva do slobode 1918–1945*. Pula: C.A.S.H.
- Dobрила, Tone. (1981). *Istarske kazališne družine u NOB, građa za povijest*. Pula: Otokar Keršovani.
- Diminić, Dušan. (1986). *Istra u partizanskom notesu (1943–1945)*. Pula: Istarska naklada.
- Drndić, Ljubo. (1978). *Oružje i sloboda Istre*. Zagreb: Školska knjiga.
- Dukovski, Darko. (2001). *Rat i mir istarski*. Pula: C.A.S.H.
- Duraković, Lada. (2003). *Pulski glazbeni život u razdoblju fašističke diktature (1926–1943)*. Zagreb: Hrvatsko Muzičko društvo.
- Duraković, Lada. (2011). *Ideologija i glazbeni život Pule (1946–1966)*. Zagreb: Hrvatsko Muz. Društvo.
- Juričić, Vlado. (1989). Prva hrvatska pjevana misa. *Pazinski memorijal br. 19*. Ur: Petar Strčić. Pazin: Istrotisak. str. 220.
- Kešac, Gracijano, Lana Skuljan-Bilić. (2018). *Sloboda narodu*. Zagreb: Kerscoffset.
- Krizman, Mate. (2018). *Istra od talijanske okupacije 1918 do Londonskog memoranduma*. Zagreb: Grafomark.
- Lenac, Mirko, Vinko Antić, Vitomir Širola. (1954). *Revolucionarna Istra*. Rijeka: Narodna štamparija.
- Mandić, Davor. (2003). Scensko muzički rad NOPa Istre. *Antiašizam na Bužeštini*. Ur: Božo Jakovljević. Zagreb: Grafomark. str. 111.
- Markežić, Ana. (2006). Bila sam aktivistkinja SKOJa. *Narodnooslobodilački pokret na Bužštini*. Ur: Neven Ušumović, Anton Kosmina. Umag: Arty d.o.o. str. 236–238.
- Mataušić, Nataša. (2004). Kulturno prosvjetni rad u X zagrebačkom korpusu. *Zagreb i Hrvatska u Titovo doba*. Ur: Tomislav Badovinac. Zagreb: Vjesnik d.d. str. 115.
- Mikolić, Mario. (2003). *Istra 1941–1947*. Zagreb: Sveučilišna tiskara d.o.o.
- Mislej, Dorotea. (1987). *Pod zastavom Tita*. Rijeka: Izdavački centar Rijeka.
- Ribarić, Danilo. (1969). *Borbeni put 43. Istarske divizije*. Zagreb: Grafički zavod Hrvatske.
- Tomašek, Andrija. (2004). Podsjećanje na glazbu u NOB-u. *Zagreb i Hrvatska u Titovo doba*. Ur: Tomislav Badovinac. Zagreb: Vjesnik d.d. str. 117–120.
- Tumpić, Dušan. (1975). *Nepokorena Istra*. Zagreb: August Cesarec.
- Tumpić, Dušan. (1993). *Hrvatska Istra*. Zagreb: Tipotisak.
- Vlahov, Dražen. (1977). Okružni NOO za Pazin. *Pazinski memorijal br. 6*. Ur: Petar Strčić. Rijeka: Tipograf.
- Vlahov, Dražen. (1978). O komandi mjesta Pazin u NOB-u 1944–1945. *Pazinski memorijal br. 8*. Ur: Petar Strčić. Rijeka: Tipograf. Str. 220.
- Zlatić, Dina. (1976). Prva oblasna konferencija. *Antiašizam na Bužeštini*. Ur: Božo Jakovljević. Zagreb: Grafomark. str.13.
- Časopisi: Glas Istre, 2 (14.01.1944), 5.
Glas Istre, 25 (12.10.1944), 5.
Glas Istre, 27 (20.11.1944), 6.

SUMMARY

SINGING CHOIRS IN ISTRA, 1943–1945.

MA Branislav Ostojić

During the NOB (national liberation struggle), cultural and educational work was developed in the territory of Istria, the participants of which were primarily fighters, who fought not only with weapons but also with their cultural creativity. Their work, i.e. singing and playing, was a cure for fatigue and despondency and a powerful means of propaganda and spreading messages about the NOB's goals. In addition, singers, instrumentalists and choirs, with their performances at military exercises, meetings, rallies and various ceremonies, played a significant role in spreading the truth about the NOP, raising the general educational level of the population, developing the collective spirit and maintaining combat morale, both among fighters, as well as in the people themselves. This work represents a contribution to the study of cultural work in the period 1943-1945. in the area of Istria. The work is based on archival materials and will be of interest to historians who deal with this topic. It is intended for the general public, researchers, schools and KUD (cultural and artistic society), and it also refers to the history of the NOP (national liberation movement), which is an integral part of our modern national history. Therefore, we have a historical responsibility for the continuity and building of a better life, and this would not be possible without nurturing, among other things, the famous traditions of NOR (national liberation war) and many domestic and foreign folk, partisan, revolutionary and patriotic songs and songs of resistance.

Key words: partizan choirs, NOB (national liberation struggle), songs, program.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна и универзитетска библиотека
Републике Српске, Бања Лука

78(082)

НАУЧНИ скуп "Савремено и традиционално у музичком
стваралаштву" (6 ; 2024 ; Источно Сарајево)

Савремено и традиционално у музичком стваралаштву. 6 :
зборник радова са научног скупа одржаног 12-14. децембра
2024. године / [главни уредник Мирадет Зулић]. - Источно
Сарајево : Музичка академија, 2025 (Источно Сарајево :
Копикомерц). - 186 стр. : илустр., ноте ; 24 cm

На врху насл. стр.: Универзитет у Источном Сарајеву. - На насл.
стр.: Дани Војина Комадине. - Текст ћир. и лат. - Текст на срп. и
рус. језику. - Тираж 100. - Напомене и библиографске
референце уз текст. - Библиографија уз сваки рад. - Summaries.

ISBN 978-99976-064-5-7

COBISS.RS-ID 143400705